

יחסו של העם היהודי לספרים

מדוע אנו כה מכבדים ספרי קודש?

ספרים בבית

אחד המוטיבים העיקריים שמושכים אנשים לבית חב"ד הוא היחס לילדים. בבתי כנסת אחרים ילדים הם "מחוץ לחוק"; אסור להכניס ילדים לבית הכנסת עצמו, ואם אתה מביא ילד והוא מרעיש, כולם מביטים עליך במבטים זועמים, כיצד העזת להפר את השקט!

התפרסם לאחרונה מחקר שערכו על ילדים קטנים שלומדים לקרוא בכיתות א-ב, וגילו שילדים שבאים מבתי עם הרבה ספרים [?] מצליחים יותר בלימודיהם ומקבלים ציונים גבוהים יותר מאותם ילדים שבאים מבתי שאין בהם ספרי קריאה רבים.

עורך התחקיר סבר שהסיבה נעוצה בכך שההורים קוראים ומלמדים את הילדים, ולפיכך הם יודעים כל כך הרבה. הוא חזר ושאל את ההורים האם אכן הם עושים זאת, והתברר שכלל וכלל לא! הציונים הגבוהים הם לא תוצאה מלימוד משותף עם ההורים. איך בכל זאת משפיעים הספרים על הישגיהם של התלמידים הללו? עורך התחקיר גילה, שילד שמגיע מבית עם ספרים רבים מודע לכך שלימודים וידע תופסים מקום נכבד וחשוב אצל הוריו, ועובדה זאת כשלעצמה משפיעה על יחסם ללימודים. בנוסף, כאשר על המדף ישנם ספרים רבים, לא מן הנמנע שמפעם לפעם הילד ייקח ספר ביד ויקרא מעט, דבר שמוסיף לידע הכללי שלו.

עם הספר

העם היהודי נקרא 'עם הספר'. הבה נראה מה היחס של העם היהודי לספרים.

כל אחד יודע שיהודי מחויב לתת עשר אחוז מהכנסותיו לצדקה. מצווה זו מן התורה נקראת מצוות "מעשר". ישנם מקרים מסוימים בהם מותר להשתמש בכספי

מעשר כדי לרכוש דברים מסוימים. על פי ההלכה, אם אין לאדם מספיק כסף, מותר לו לשלם מכספי מעשר כדי לתת חינוך יהודי כשר לילדיו. הוא יכול לשלם שכר לימוד מכספי מעשר, שכן היהדות אינה רואה בחינוך היהודי של הילדים דבר אישי, אלא צורך כללי של עם ישראל. ולכן זו צדקה לא פחות מכל מטרת צדקה אחרת.

כך גם מותר להשתמש בכספי מעשר לשם רכישת ספרי קודש. יש חשיבות גדולה שליהודי יהיו ספרי קודש בביתו, עד כדי כך שזה לא נחשב צורך פרטי, אלא צורך כללי של עם ישראל. מכאן רואים את גודל החשיבות שהיהדות רואה בספרים.

יתירה מזו: כולם יודעים שהמצווה הראשונה בתורה היא "פרו ורבו", אבל לא כולם יודעים מהי המצווה האחרונה בתורה, מצווה שמופיעה בפרשתנו, פרשת וילך: "ועתה כתבו לכם את התורה הזאת" [1]. מצווה על כל אחד מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו. הרמב"ם פוסק במפורש (הלכות ספר תורה פ"ז ה"א), "מצות עשה על כל איש ואיש ישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר כתבו לכם את השירה כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו".

נשאלת השאלה, מדוע לא רואים שיהודים משתדלים לקיים מצווה זו? נכון, זו מצווה יקרה שעולה הון, אבל לכל הפחות אפשר להתחיל [2] לכאורה, על כל נער בר מצווה, לשכור סופר שיתחיל לכתוב עבורו ספר תורה, ולהקדיש לכך את הכסף שהוא מקבל בבר המצווה שלו, ואם הכסף לא יספיק, אזי במשך השנים הוא ירוויח עוד קצת וישלם לסופר עד שישלים את כתיבת ספר התורה.

דרך אחרת

מבארים הראשונים (הרא"ש ועוד), שהמצווה לכתוב ספר התורה הייתה שייכת רק כאשר היה זה הספר היחידי שבו למדו תורה. לפני זמן התלמוד, כשהתורה שבעל פה עוד לא הייתה כתובה עלי ספר, רצה הקב"ה שלכל אחד יהיה ספר תורה על מנת שיוכל ללמוד ממנו תורה. אבל בימינו, כותב הרא"ש, שאין אנו לומדים מתוך ספר התורה, המצווה היא לרכוש ספרי לימוד מודפסים, בהם נוכל ללמוד תורה בשופי, ובזה מקיימים את מצוות "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת".

בנוסף, אנו רואים את הכבוד שיהודים נוהגים כלפי ספרים. מובא בליקוטי מהר"ל, שכאשר שני אנשים רוצים להיכנס לחדר ואחד מהם אוחז ספר בידו [3] הוא זה שנכנס ראשון אל החדר.

יהודים אינם מניחים ספר על הרצפה, ואפילו לא יושבים על כיסא שעליו מונח ספר קודש. קודם מרימים את הספר ואחר כך מתיישבים. זו הלכה מפורשת בשו"ע (יו"ד סי' רפ"ב ס"ז), "אסור לישוב על המטה שס"ת עליה", ומוסיף הרמ"א, "והוא הדין שאר ספרים".

כאשר מניחים ספר אחד על גבי השני, יש סדר מיוחד איזה ספר מעל לחברו. אם לאדם יש חומש, נביא וגמרא, עליו להניח את הנביא על הגמרא ואת החומש ממעל להם. כמו כן אין מניחים את הספר הפוך.

ישנה הלכה נוספת, כשאדם לומד תורה ורוצה להפסיק, אסור להשאיר את הספר פתוח וללכת, עליו לסגור את הספר לפני שהוא עוזב, וכותב הש"ך "מי שמניח הספר פתוח ויוצא משכח תלמודו".

לפני שנים ספורות הייתה שריפה בבית הכנסת במלחובקה (פרבר של מוסקבה), ונשרפו שם ספרי קודש רבים (לא ספרי תורה). נערכה לווייה גדולה והספרים נקברו בבית הקברות המקומי.

"אנא נפשי"

מדוע אפוא יש לעם היהודי יחס כה מכובד כלפי ספרים?

מבואר בחסידות על המילה הראשונה המופיעה בעשרת הדברות [?] "אנכי", שהיא ראשי תיבות "אנא נפשי כתבית יהבית". התרגום הפשוט הוא, שהקב"ה כביכול אומר אני בעצמי כתבתי ונתתי את התורה. אבל הרבי תמיד מבאר בזה (ראה לקו"ש חכ"ב עמ' 185), ש"אנא נפשי" [?] הכוונה שהקב"ה אומר שהוא הכניס את עצמו, את נפשו, לתוך התורה. כלומר, אין זה סתם ספר כתוב, אלא "חלק" מהקב"ה שנמצא בתורה. מסביר הרבי, שצדיקים דומים לבוראם. כאשר צדיק כותב ספר הרי זה כאילו חלק ממנו עצמו נמצא בספר הזה [?] הוא מכניס את כל נשמתו בתורתו אשר כתב, כאילו הוא עצמו נמצא בספר.

היהדות רואה בספר את האדם עצמו, על דרך הכתוב "זה ספר תולדות אדם", הספר הוא האדם עצמו. כאשר אנחנו מחזיקים גמרא בה כתובים דבריו של רבי עקיבא [?] הרי זה כאילו אנחנו מחזיקים את רבי עקיבא בעצמו. ולכן, כששני אנשים רוצים להיכנס לחדר, ואחד מהם מחזיק גמרא בידו, בוודאי שעליו להיכנס ראשון לאות כבוד, כי רבי עקיבא עצמו נכנס לחדר. מאותה סיבה, כאשר מניחים ספר אחד על ספר שני, יש להניח את "משה רבינו" על גבי "שמואל הנביא", ואותו

על גבי "רבי עקיבא", כי זהו סדר הדורות.

מאותו טעם, כאשר מפסיקים ללמוד, יש לסגור את הספר. שכן כאשר אדם לומד בספר הרמב"ם למשל, יושב עמו הרמב"ם כביכול ולומד עמו בחברותא. לקום וללכת באמצע מפגש לימוד עם הרמב"ם זו פשוט חוצפה. מידת הנימוס מחייבת לבקש רשות לפני העזיבה או לפחות התנצלות ראויה, ואת זאת עושים בסגירת הספר. זו גם הסיבה לקבורתם של ספרים קדושים. לא מדובר כאן בספרים גרידא, אלא בנשמותיהם של הכותבים אותם.

ועם כל זה, הכבוד הגדול ביותר לספרים הוא כאשר לומדים והוגים בהם!

(ראה בכהנ"ל בהרחבה בס' פינת ההלכה עמ' שכט.)